

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Dyskurs narodowościowy na Litwie w kontekście współczesnych wyzwań*

Discourse of Nationality in Lithuania in the Context of Contemporary Challenges

Abstract: Russia's annexation of Crimea and war in Eastern Ukraine have influenced Lithuania's perception of security in the region significantly. An issue of internal stability and integration of society in Lithuania has become more important. Need for harmonized policy towards national and ethnic minorities was recognized, otherwise social divisions can be used by Russia as an instrument of Russia's hybrid war against the Baltic states.

The contemporary discourse of nationality in Lithuania focuses on: 1) issue of integration of ethnic and national minorities in Lithuanian society; 2) advancement of their linguistic competence and 3) improvement of their social and economic situation. Therefore some efforts in the field of development of Lithuanian language, encouragement of civic attitude and sense of solidarity, as well as informative policy to prevent the negative influence from Russia, support for youth organizations, promotion of tolerance and averting of ethnic discrimination should be expected. New integration strategy does not change Lithuania's point of view towards national and ethnic minorities seriously. It should be regarded more as a concretization or update of national policy in the context of contemporary challenges.

Keywords: national minorities, Lithuania, integration, annexation of Crimea, Russia.

Wprowadzenie

Kwestia narodowościowa pojawiła się w dyskursie politycznym Litwy po odzyskaniu przez nią niepodległości. Litwa, w przeciwieństwie do Łotwy i Estonii, zdecydowała się na umiarkowaną i tolerancyjną

* Artykuł powstał w ramach projektu: *Postawy rosyjskiej mniejszości narodowej w państwach bałtyckich wobec idei Pycccko2o Mupa* (numer projektu: DN/MOB/121/IV/2015), finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Program „Mobilność Plus” IV edycja.

ustawę o obywatelstwie, gdyż w tym czasie na jej terenie przebywało znacznie mniej członków mniejszości niż w pozostałych republikach bałtyckich. Początkowo liberalny trend w polityce narodowościowej wskazywał, że w porównaniu do Łotwy czy Estonii Litwa prowadzi najbardziej optymalne działania. Szczegółowa lista obowiązków dotyczących poszanowania praw mniejszości narodowych i etnicznych wyniknęła bezpośrednio z dyrektyw Unii Europejskiej, ratyfikowania prawa międzynarodowego, umów dwustronnych oraz prawa wewnętrznego, jako metod pokojowego współistnienia grup narodowych i etnicznych oraz zapobiegania konfliktom. W kolejnych latach widoczny był zwrot w kierunku ograniczania praw mniejszości narodowych, czego dowodem były zastrzeżenia w kwestii realizacji m.in. Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych RE oraz wygaśnięcie ustawy o mniejszościach i brak jej nowelizacji. Zmiany te szczególnie dotkliwie odczuli przedstawiciele polskiej mniejszości, gdyż wykazywali największą aktywność społeczną, kulturalną i polityczną spośród wszystkich mniejszości na Litwie. Mniejszości narodowe i etniczne zaczęły być negatywnie postrzegane jako zagrożenie dla bezpieczeństwa, stabilności i integralności państwa, zwłaszcza w kontekście ewentualnej polityki rewizjonistycznej Rosji.

W warunkach wzmożonych procesów migracyjnych i dynamiki współczesnych zagrożeń zasadne wydaje się nowe spojrzenie na dyskurs narodowościowy na Litwie. W związku z tym niniejszy artykuł będzie miał na celu: 1) nakreślenie dotychczasowego podejścia do zagadnienia mniejszości, jego uwarunkowań historycznych, społecznych, prawnych i politycznych, 2) wskazanie obecnego kierunku polityki Litwy wobec mniejszości w kontekście aneksji Krymu i wojny we wschodniej Ukrainie oraz 3) wyjaśnienie roli Rosji we współczesnym dyskursie narodowościowym na Litwie.

Aneksja Krymu i wojna we wschodniej Ukrainie znacząco wpłynęły na postrzeganie bezpieczeństwa w regionie, a kwestia stabilności wewnętrznej i integracji społecznej na Litwie stała się bardziej aktualna. Dostrzeżono konieczność harmonizacji działań wobec mniejszości narodowych i etnicznych. W pierwszej kolejności zmiany dotyczyły powierzenia kompetencji w zakresie spraw mniejszości nowej instytucji. Przedstawiono także Strategiczny Plan Działania (2016-2018). Władze Litwy zdają sobie sprawę, że podziały społeczne mogą być wykorzystane przez Rosję jako kolejny instrument w wojnie hybrydo-

wej przeciw państwom bałtyckim. Przedstawione w niniejszym artykule przykłady nie mogą być jednak postrzegane jako egzemplifikacja znaczących zmian w polityce narodowościowej Litwy, których efekty mogłyby zostać ocenione dopiero w dłuższej perspektywie.

1. Sytuacja narodowościowa na Litwie

Według spisu powszechnego z 1.03.2011 r. liczba ludności na Litwie wynosi 3 043 429 mieszkańców. Należą oni do 154 grup narodowościowych i etnicznych (w 2001 r. odnotowano 115 grup narodowościowych i etnicznych). Mniejszości narodowe i etniczne stanowią niemal 16% ogółu mieszkańców Litwy, a największe to: Polacy, Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini, Żydzi i Tatarzy. W porównaniu do 2001 r. nastąpił spadek liczby osób deklarujących przynależność do mniejszości etnicznej lub narodowej: najbardziej drastycznie w przypadku Ukraińców – o 27%, Rosjan – o 19,5%, i Polaków – o 14,8%¹.

Koncentrują się w południowo-wschodniej części państwa (tabela 1). Polacy i Białorusini (niekiedy postrzegani jako jedna grupa narodowościowa ze względu na tradycje kulturowe i obyczaje odróżniające ich od litewskiej większości²) należą do autochtonicznych mieszkańców Litwy i zamieszkują głównie okręg wileński, w tym miasta Wilno i Soleczniki. Rosjanie zamieszkują głównie duże miasta: Wilno, Kłajpedę i Wisaginię³. Są to potomkowie starowierców, którzy osiedlili się na terenie Litwy w XVIII w., jak również migrantów przybyłych w okresie ZSRR. Część Rosjan przyjechała na Litwę stosunkowo niedawno⁴.

1 *Litwa ma coraz mniej mieszkańców*, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,8870170,Litwa_ma_coraz_mniej_mieszkanow.html [14.06.2016].

2 H. Vasilevich, *Lithuania's minority – related legislation: Is there a legal vacuum?*, ECMI Working Paper, 2013, no. 70, s. 4, http://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/WP_70_Final.pdf [16.06.2016]. Z drugiej strony Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie często zaliczani są do jednej grupy ze względu na posługiwanie się językiem rosyjskim.

3 Region zamieszkiwany jest przez byłych pracowników Ignalińskiej Elektrowni Jądrowej, którzy przybyli do LSRR z innych republik sowieckich.

4 W ostatnich latach odnotowano znaczną liczbę obywateli z Rosji przybyłych na Litwę: w 2014 r. – 1500, a w 2015 r. – 700 osób, <http://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=3269db7c-cab7-4775-a39b-7e6c7ec8586a> [21.06.2016].

Tabela 1. Sytuacja narodowościowa Litwy

Źródło: cenzus 2011 r., Lietuvos Statistikos Departamentas, <http://statistics.bookdesign.lt/>.

Należy zdecydowanie odróżnić sytuację narodowościową panującą na Litwie od sytuacji na Łotwie i w Estonii (tabela 2). Choć wszystkie państwa charakteryzują się znacznym odsetkiem mniejszości etnicznych, na Łotwie i w Estonii mniejszości narodowe to ok. jedna trzecia mieszkańców. Zdecydowana większość z nich to Rosjanie, dlatego stanowią bardziej spójną grupę. Z kolei na Litwie, podobnie jak np. w Gruzji, mniejszości stanowią 16-17%, są natomiast bardziej zróżnicowane narodowościowo.

Polacy na Litwie wykazują zdecydowaną aktywność społeczną, kulturalną i polityczną. Prowadzą organizacje naukowe i kulturalne (m.in. Związek Polaków na Litwie, Dom Kultury Polskiej w Wilnie, Polski Klub Dyskusyjny, Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy), mają własne media (Radio znad Wilii, Kurier Wileński) i reprezentację polityczną (Akcja Wyborcza Polaków na Litwie). Mniejszość rosyjska nie przejawia dużej aktywności, jednak w wielu kwestiach wspiera Polaków⁵.

⁵ *Dlaczego AWPL współpracuje z Rosjanami?*, <http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/dlaczego-awpl-wspolpracuje-z-rosjanami/> [12.06.2016].

Tabela 2. Procentowy udział grup etnicznych i narodowych na Litwie, Łotwie, w Estonii i Gruzji

Narodowość	Litwa %	Łotwa %	Estonia %	Gruzja %
polska	6,6	2,2	0,1	-
rosyjska	5,8	26,9	25,2	1,5
białoruska	1,2	3,3	0,9	-
ukraińska	0,5	2,2	1,7	0,2
żydowska	0,1	0,3	0,2	0,1
tatarska	0,1	-	0,2	-
litewska	-	1,2	0,1	-
ormiańska	-	-	-	5,7
azerska	-	-	-	6,5
grecka	-	-	-	0,3
kurdyjska	-	-	-	0,1
osetyjska	-	-	-	0,9
inna	1,5	2,0	1,5	1,6
Razem	15,8	38,1	29,9	16,9

Źródło: Litwa: <http://osp.stat.gov.lt>; Łotwa: http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/tautassk_11/tautassk_11__tsk2011_provizor/TSK11-03.px/table/tableViewLayout1/?rxid=c8c8aodd-6a8e-4e89-add7-718c9998db99; Estonia: <http://www.stat.ee/34267>; Gruzja: <http://ecmcaucasus.org/upload/stats/Census%202002.pdf>.

2. Polityka Litwy wobec mniejszości po odzyskaniu niepodległości

W 1989 r. Litwa, w odróżnieniu od innych republik bałtyckich, w ustawie o obywatelstwie wybrała liberalny „wariant zerowy” – elastyczną metodę, która pozwoliła zameldowanym na Litwie osobom na otrzymanie obywatelstwa po złożeniu wniosku o obywatelstwo bez względu na ich narodowość, długość czasu przebywania na Litwie oraz znajomość języka państwowego. Dzięki temu odsetek bezpaństwowców wynosi obecnie mniej niż 0,1% (tabela 3). Inkluzyjna polityka narodowościowa wynikała z: 1) historycznej wielonarodowości państwa, 2) relatywnie niewielkiego odsetka mniejszości po odzyskaniu niepodległości oraz 3) uwarunkowań geopolitycznych i statusu międzynarodowego Litwy, a także potrzeby stabilizacji stosunków z sąsiadami⁶. W kolejnych latach widoczne są jednak zmiany w kierunku zaostrze-

6 J. Andriuk, *Ethnic and Language Policy of the Republic of Lithuania: Basis and Practice*, 2009, <http://alppi.eu/wp-content/uploads/2009/11/Andriuk.pdf> [7.05.2016].

nia przepisów. W 1991 r. obostrzenia ustawy o obywatelstwie dotyczyły konieczności udokumentowania przebywania na terytorium Litwy przez okres przynajmniej dziesięciu lat, stałego zatrudnienia (lub stałego źródła dochodu) oraz znajomości języka litewskiego i konstytucji (poświadczone odpowiednim egzaminem)⁷.

Obecna ustawa o obywatelstwie z 2002 r. (tekst znowelizowany w 2008 r.) nadaje obywatelstwo Litwy: 1) osobom, które posiadały obywatelstwo Litwy przed 15 czerwca 1940 r., ich dzieciom i wnukom, 2) osobom przebywającym stale na terytorium Litwy w okresie od 9 stycznia 1919 r. do 15 czerwca 1940 r., ich dzieciom i wnukom, 3) osobom pochodzenia litewskiego, 4) osobom, które otrzymały obywatelstwo litewskie przed 4 listopada 1991 r. (na mocy ustawy z 1989 r.) oraz innym osobom, którym przyznano obywatelstwo zgodnie z ustawą o obywatelstwie z 1991 r. Oznaczało to ograniczenie możliwości przyjęcia obywatelstwa przez osoby, które nie posiadają litewskich korzeni, co istotnie wpłynęło na proces neutralizacji zwłaszcza w odniesieniu do osób przybyłych na Litwę w okresie „okupacji sowieckiej”⁸. Warto też podkreślić, że konstytucja wyklucza (w większości przypadków) możliwość posiadania podwójnego obywatelstwa, co oznacza, że obywatelstwo innego państwa uniemożliwia uzyskanie obywatelstwa Litwy. Rygorystyczne zasady przyznawania podwójnego obywatelstwa na Litwie wprowadzono zaraz po odzyskaniu niepodległości. Obawiano się wtedy, że mniejszość rosyjska, ale też polska, może ubiegać się o obywatelstwo krajów macierzystych, co w przekonaniu wielu litewskich polityków wiązało się co najmniej z nielojalnością wobec państwa litewskiego⁹.

Od kilku lat na Litwie toczy się debata na temat podwójnego obywatelstwa, spowodowana z jednej strony nasileniem się procesów migracyjnych, a z drugiej – spadkiem demograficznym, dzięki czemu przepisy odnośnie do wyżej wymienionych kwestii są liberalizowane. Zgodnie z obecnie obowiązującą ustawą o obywatelstwie podwójne

7 N. Kasatkina, V. Beresnevičiūtė, *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania*, w: Y. Bangura (red.), *Ethnic Inequalities and Public Sector Governance*, UNRISD, Palgrave/Macmillan, 2006, s. 31-48.

8 Obecny trend w polityce odnoszącej się do sfery obywatelstwa wpisuje się w narodową politykę „oczyszczającego powrotu do przeszłości” (*return to the past*), I. Matonyte, *Political reconsideration of the Soviet past: attitudes and actions of the Lithuanian elites*, „Baltic Region”, 2013, no. 3, s. 86-97.

9 <http://kurierwilenski.lt/2013/01/14/co-z-podwojnym-obywatelstwem/> [18.06.2016].

obywatelstwo mogą posiadać: 1) osoby, które opuściły Litwę przed 11 marca 1990 r., 2) osoby, które obywatelstwo nabyły automatycznie przez małżeństwo lub adopcję, 3) dzieci Litwinów urodzone za granicą lub z małżeństw mieszanych oraz 4) osoby zasłużone. Przedstawiciele partii konserwatywnych uważają, że w wyniku zmian o podwójne obywatelstwo będą mogli ubiegać się przedstawiciele mniejszości narodowych, co może zostać wykorzystane przez Rosję.

Warto zaznaczyć również, że zdecydowana większość osób należących do mniejszości narodowych na Litwie posiada obywatelstwo litewskie. Jedynie 0,3% mniejszości rosyjskiej ma obywatelstwo Rosji, a 0,1% mniejszości białoruskiej – obywatelstwo Białorusi. Na tym tle wyróżnia się mniejszość polska: 0,03% populacji legitymuje się polskim paszportem, co oznacza, że Polacy na Litwie w przeważającej części identyfikują się z państwem litewskim.

Konsekwencja w realizowaniu „powrotu do Europy” (przystąpienie do NATO i UE w 2004 r.) pozwalała sądzić, że Litwa prawidłowo wypełnia zobowiązania wynikające z międzynarodowych i europejskich praw ochrony mniejszości narodowych¹⁰. Litwa podpisała i ratyfikowała dokumenty międzynarodowe¹¹: Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych NZ (1991/1992)¹², Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych NZ (1991/1992), Międzynarodową Konwencję w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej NZ (1998/1999), Deklarację Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych, Etnicznych, Religijnych lub Językowych NZ (1992)¹³, Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności RE (1993/1995) oraz Konwencję Ramową o Ochronie Mniejszości Narodowych RE (1995/2000). Nie ratyfikowała jednak Karty Języków Mniejszościowych lub Regionalnych. Odpowiedź na zalecenie Rady Praw Człowieka ONZ w sprawie ratyfikacji EKJRIM Litwa uzasadniła tym, że „język litewski posiada status języka państwowego”, a ponadto dodała, że Litwa wspiera rozwój języków mniejszościowych,

10 *Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2012-2013 (Prawa mniejszości narodowych na Litwie)*, <http://www.efhr.eu/download/Raport%20EFHR%20Przestrzeganie%20Praw%20Cz%20C5%82owiewka%20w%20latach%202012-2013.pdf> [12.06.2016].

11 <http://indicators.ohchr.org/>; http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-states/-/conventions/treaty/country/LIT/RATIFIED?p_auth=udfAbXX9 [16.06.2016].

12 Data podpisania i wejścia w życie.

13 Przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne. Nie jest to dokument prawnie wiążący.

Tabela 3. Liczba ludności na Litwie według obywatelstwa

Okręgi	Suma	litewskie	rosyjskie	białoruskie	ukraińskie	polskie	inne	przynajmniej dwa różne obywatelstwa	bezpieństwowcy	Nie wskazano
Suma	3 043 429	301 5535	10 675	3379	2067	1086	4078	4097	2429	83
olicki (Alytaus apskritis)		10 675	10 675	151	44	69	100	125	87	2
kowieński (Kauno apskritis)		3379	2067	1086	4078	4097	2429	83	204	17
klajpedzki (Klaipėdos apskritis)	339 062	334 841	1822	226	585	37	635	617	286	13
mariampolski (Marijampolės apskritis)	161 649	161 216	106	26	42	17	95	84	62	1
poniewieski (Panevėžio apskritis)	250 390	249 391	452	50	90	33	151	147	74	2
szawelski (Šiaulių apskritis)	301 686	299 837	946	126	122	22	238	278	107	10
tauroski (Tauragės apskritis)	110 059	109 779	109	14	?	?	55	54	25	2
telszański (Telsių apskritis)	152 078	151 434	274	47	?	?	129	111	47	0
uciański (Utenos apskritis)	152 004	149 178	1600	245	186	28	167	337	258	5
wilenski (Vilniaus apskritis) w tym: Wilno	810 403	798 266	3642	2270	64	707	1797	1771	1279	31
	535 631	526 053	2973	1701	484	585	1543	1420	846	26

Źródło: cenzus 2011; <http://osp.stat.gov.lt/en/2011-m.-surasymas>.

a jednocześnie zapewnia możliwość używania języka państwowego w życiu publicznym¹⁴.

W ramach procesu akcesyjnego Litwa zobowiązała się do spełnienia kryteriów kopenhaskich z 1993 r. W dokumencie przedstawiającym wypełnienie zobowiązań akcesyjnych stwierdzono pozytywne zmiany w kwestii ochrony mniejszości narodowych na Litwie i nie wskazano żadnych przypadków naruszeń ich praw czy dyskryminacji¹⁵. Dodatkowo w traktacie lizbońskim z 2009 r. podkreślono konieczność ochrony dziedzictwa kulturowego i wspieranie różnorodności językowej jako jednego z podstawowych zasad Unii Europejskiej.

W Konstytucji Litwy z 1992 r. przyznano mniejszościom prawo do pielęgnowania ich języka, kultury oraz tradycji. Szczegółowe zobowiązania wynikały również z umów bilateralnych (np. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z 1994 r.).

Oprócz pozytywnych zjawisk dotyczących ochrony mniejszości narodowych, można zaobserwować na Litwie tendencje wskazujące na to, że obniża ona dotychczasowe standardy odnoszące się do mniejszości narodowych i wybiera „własną drogę”. Problematiczne jest to, że nadal nie ma odrębnej ustawy określającej prawa mniejszości na Litwie (poprzednia, jeszcze z czasów „okupacji sowieckiej”, utraciła moc w 2010 r.), a instytucje międzynarodowe wielokrotnie już upominały Litwę za nierespektowanie praw mniejszości i niestosowanie zobowiązań wynikających z ochrony mniejszości. Na przykład Komitet Doradczy w opinii o stosowaniu Konwencji Ramowej wskazywał na potrzebę wprowadzania istotnych zmian do litewskich aktów prawnych o ochronie mniejszości narodowych i ich harmonizację¹⁶. Ponadto w przyjętej przez Parlament Europejski (PE) 11 września 2013 r. rezolucji w sprawie języków europejskich zagrożonych wymarciem oraz

14 *Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych: Polska wdraża, Litwa nie chce*, <http://l24.lt/pl/sport/item/39105-europejska-karta-jezykow-regionalnych-lub-mniejszosciowych-polska-wdraza-litwa-nie-chce> [16.06.2016].

15 *Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection*, Open Society Institute 2002, <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/overview.pdf> [18.06.2016]. Ponadto Litwa wprowadziła program integracyjny w stosunku do mniejszości romskiej (2000-2004).

16 *Komitet Doradczy o stosowaniu Konwencji Ramowej Ochrony Mniejszości Narodowych. Opinia o Litwie*, ACFC/INF/OP/1(2003)008, https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_OP_Lithuania_pl.pdf [12.06.2016].

różnorodności językowej w Unii Europejskiej zauważono, że „polityka niektórych państw członkowskich i regionów stwarza zagrożenie dla zachowania języków istniejących na ich poszczególnych obszarach, nawet jeżeli języki te nie należą do zagrożonych w kontekście europejskim”. W związku z tym, PE wezwał Unię Europejską i państwa członkowskie do „pełnego zaangażowania się w ochronę i propagowanie niepowtarzalnej różnorodności dziedzictwa kulturowego i językowego Unii”¹⁷.

Przedstawiciele mniejszości przyznawali, że czują się dyskryminowani¹⁸, i wyrażali niepokój z powodu prowadzonej przez rząd polityki mającej na celu propagowanie języka litewskiego, poszerzenie zakresu jego użycia oraz wzmocnienie statusu języka litewskiego jako języka państwowego, obawiali się również przygotowywania dokumentów dotyczących mniejszości bez konsultacji z członkami owych mniejszości. Przedstawiciele różnych społeczności narodowych i etnicznych sugerowali, że brak jest instytucji, która inicjowałaby i nadzorowałaby prace nad utrwaleniem wielokulturowego dziedzictwa historycznego Litwy. Szczególną aktywność wykazują tu Polacy, którzy upominają się o prawo do podwójnego nazewnictwa ulic i miejscowości, jak również o prawo do pisania swoich imion i nazwisk po polsku. Wśród najpoważniejszych zastrzeżeń odnośnie do polityki narodowościowej Litwy wskazuje się na: 1) brak wyczerpujących struktur legislacyjnych dotyczących ochrony mniejszości narodowych, 2) ograniczanie nauki w językach mniejszości narodowych, 3) zmiany administracyjne (tworzenie i likwidowanie urzędów, przekierowywanie kompetencji do innych instytucji), 4) ograniczanie dostępu do mediów, 5) brak równowagi pomiędzy międzynarodowymi zobowiązaniami Litwy w kwestii promocji języków mniejszości narodowych a jej dążeniem do upowszechniania języka państwowego, 6) spory dotyczące pisowni nazwisk, nazw ulic i miejscowości w języku litewskim i w językach mniejszości narodowych, 7) ograniczony udział mniejszości narodo-

17 *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 11 września 2013 r. w sprawie języków europejskich zagrożonych wymarciem oraz różnorodności językowej w Unii Europejskiej*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0350+0+DOC+XML+Vo//PL> [16.06.2016].

18 N. Zverko, *Tylko 7 proc. Litwinów uważa, że mniejszości narodowe są dyskryminowane na Litwie*, <http://pl.delfi.lt/aktualia/litwa/tylko-7-proc-litwinow-uwaza-ze-mniejszosci-narodowe-sa-dyskryminowane-na-litwie.d?id=63462932> [12.06.2016].

wych w życiu publicznym i procesach decyzyjnych, które ich dotyczą oraz 8) mała aktywność polityczna mniejszości narodowych wynikająca z niekorzystnych uwarunkowań prawnych¹⁹.

3. Polityka Litwy wobec mniejszości po 2014 r.

Litwa przyznaje, że kwestia mniejszości narodowych zajmuje znaczące miejsce w polityce rządu. Ma ona na celu harmonizację środowiska wewnętrznego, integrację mniejszości w społeczeństwie, wspieranie rozwoju i ochrony tożsamości, języka i kultury mniejszości. Umożliwia naukę języka państwowego oraz partycypację w życiu publicznym państwa²⁰. Zmiana sytuacji geopolitycznej w regionie i wojna na Ukrainie zintensyfikowały działania Litwy w kwestii spójności społecznej i budowy wspólnoty obywatelskiej²¹. Działania mają dotyczyć zwłaszcza zintegrowania mniejszości ze społeczeństwem litewskim oraz zapobieżeniu negatywnym skutkom oddziaływania przez Rosję na mniejszość zarówno rosyjskojęzyczną, jak i polską.

Doradca ministra kultury Dalia Vencevičienė podkreśliła potrzebę stworzenia wspólnoty narodowej w zmieniających się warunkach geopolitycznych²². Za kluczowe uznane zostały sprawy integracji mniejszości etnicznych i narodowych w społeczeństwie, podniesienia ich kompetencji językowych i poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej. Pierwszym krokiem było powołanie 1.07.2015 r. Departamentu Mniejszości Narodowych (DMN) Litwy, który zastąpił zlikwidowany 1.01.2010 r. Departament Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa

19 Trzecia opinia Rady Europy na temat wprowadzenia Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, <http://www.efhr.eu/2015/01/12/trzecia-opinia-rady-europy-na-temat-wprowadzenia-konwencji-ramowej-o-ochronie-mniejszosci-narodowych/> [16.06.2016].

20 *Comments by the Government of the Republic of Lithuania on the Third Opinion on Lithuania issued by the Advisory Committee on the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities*, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168009935f> [12.05.2016].

21 W latach 2014-2015 na Litwę przybyło 2300 obywateli Ukrainy, co oznacza znaczący wzrost w stosunku do lat poprzednich. W 2013 r. i 2012 r. imigracja na Litwę objęła po ok. 400, a w 2011 r. – 180 osób z Ukrainy, <http://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=3269db7c-cab7-4775-a39b-7e6c7ec8586a> [21.06.2016].

22 <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/aiskinsis-ar-tautinems-mazumoms-gera-lietuvoje/205626> [21.06.2016].

(DMNiW)²³. N. Kasatkina, V. Beresnevičiūtė wskazały, że przyczyny niepowodzenia w funkcjonowaniu tej instytucji związane były z brakiem umiejętności i doświadczenia w tworzeniu i zarządzaniu organizacjami społecznymi zarówno przez większość litewską, jak i mniejszości narodowe²⁴.

W latach 2010-2015 sprawami mniejszości zajmowało się Ministerstwo Kultury, Oświaty i Nauki oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych, co sugerowało zmniejszenie wagi spraw dotyczących mniejszości. Obecnie DMN ma uczestniczyć w kształtowaniu i urzeczywistnianiu polityki dotyczącej mniejszości narodowych (respektowanie praw, zaspokajanie potrzeb, ochrona tożsamości narodowej). Ma też zapewniać warunki do aktywnego udziału mniejszości w życiu społecznym, politycznym i kulturalnym Litwy, rozwoju ich postawy obywatelskiej, promowania tolerancji oraz zapobiegania waśniom narodowościowym. W Narodowym Programie Postępu na lata 2014-2020 postawiono na integrację mniejszości narodowych, rozwój tożsamości etnicznej, promowanie udziału w życiu publicznym i porozumienie we wzajemnych relacjach. Istotna jest również działalność prewencyjna, zabezpieczająca przed manipulacjami propagandowymi nie tylko w relacjach międzyetnicznych w państwie, ale również ze strony podmiotów zagranicznych²⁵.

W lutym 2016 r. odbyły się spotkania na szczeblu ministerialnym. Litwę odwiedziła estońska wiceminister kultury Anne-Ly Reimaa. Zapowiedziano długofalową współpracę w celu wymiany doświadczeń w kwestii zachowania tożsamości i integracji mniejszości narodo-

23 Pierwszą instytucją o podobnym charakterze był założony w 1989 r. Departament Narodowości, <http://www.delfi.lt/projektai/archive/vida-montvydaite-w-ostatnich-latach-sytuacija-mniejszosci-narodowych-zmienila-sie-w-lepsza-strone.d?id=68816528>; EFHR: *Departament ds. Mniejszości Narodowych nie może być instytucją marionetkową*, <http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/efhr-departament-ds-mniejszosci-narodowych-nie-moze-byc-instytucja-marionetkowa/>; *Departament Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa zmarł niech żyje Komisja*, <http://kurierwilenski.lt/2009/09/02/departament-mniejszosci-narodowych-i-wychodzstwa-zmarl-niech-zyje-komisja/> [12.06.2016].

24 N. Kasatkina, V. Beresnevičiūtė, dz.cyt., s. 45.

25 Podczas spotkania eksperckiego z udziałem państw bałtyckich i Polski minister spraw zagranicznych Litwy Linas Linkevičius (Litewska Partia Socjaldemokratyczna, LSDP) podkreślił, że skala dezinformacji w regionie wymusza koordynację działania państw i przeciwstawienie się propagandzie, *Linkevičius: A unanimous response to aggressive information policy is necessary*, <https://www.urm.lt/default/en/news/linkevicius-a-unanimous-response-to-aggressive-information-policy-is-necessary> [21.06.2016].

wych²⁶. Litwa może skorzystać z doświadczeń Estonii w tym zakresie²⁷. Także w lutym DMN przygotował Strategiczny Plan Działania na lata 2016-2018²⁸, w którym za główne cele uznano: 1) integrację mniejszości etnicznych w społeczeństwie litewskim przy zachowaniu tożsamości narodowej i etnicznej, 2) tolerancję i brak dyskryminacji oraz 3) promocję różnorodności etnicznej i kulturowej.

Dotychczasowa polityka Litwy wobec mniejszości była niespójna, a przewidywane efekty przyjętej strategii mogą być dostrzegalne jedynie w długofalowej perspektywie. Nie należy także przeceniać rezultatów strategii, gdyż nie oznacza ona zupełnie nowego spojrzenia Litwy na sprawy mniejszości narodowych i etnicznych. Jak wynika z wywiadów przeprowadzonych przez autorkę z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych na Litwie, nie spodziewają się oni znaczących zmian. Mogą też oceniać integrację przez pryzmat ograniczenia ich praw i swobód do rozwoju i promocji kultury. Należy zauważyć także, że osłabienie związków przedstawicieli mniejszości rosyjskiej z ich krajem ojczystym, a przez to ograniczenie wpływu Rosji na Litwę, może doprowadzić do podobnych efektów w sytuacji mniejszości polskiej. W związku z tym istnieje możliwość ogłoszenia *votum separatum* przez Polaków na Litwie oraz oziębienia relacji polsko-litewskich.

26 <http://sc.bns.lt/view/item.php?id=198260> [21.06.2016].

27 W Estonii dominującą grupą mniejszościową są Rosjanie (lub szerzej – mniejszość rosyjskojęzyczna). To z nimi są największe problemy integracyjne, które wiążą się ze słabą znajomością języka państwowego. Podstawowym celem strategii integracyjnej, opracowanej w 2000 r., było zwiększenie spójności społecznej poprzez osłabianie (ale niecałkowite usunięcie) różnic między grupami. Działania dotyczyły zarówno integracji mniejszości (powstawały kluby językowe z możliwością bezpłatnej nauki języka estońskiego), jak też solidarności i promocji tolerancji i różnorodności. Stymulowano także wzrost świadomości państwowej poprzez nadawanie programów w języku rosyjskim (telewizja państwowa ETV+), co miało zapobiegać informacyjnym wpływom Rosji. Efekty były zadowalające: wzrósł poziom znajomości języka państwowego, poziom dostępności do mediów i poziom zaufania społecznego między różnymi grupami etnicznymi, zmalała natomiast odsetek osób nieposiadających obywatelstwa. A. Kuczyńska-Zonik, *Strategie integracyjne wobec mniejszości narodowych i etnicznych na Litwie, Łotwie, w Estonii i Gruzji [część 1]*, „Komentarze IEŚW”, 2016, nr 5, <http://www.iesw.lublin.pl/komentarze/KIESW-2016-5.pdf> [18.06.2016].

28 <http://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/TMD%20SVP%202016-2018-patvirtintas.pdf> [11.06.2016].

W raporcie Freedom House Index z 2015 r.²⁹, określającym prawa i obowiązki mniejszości narodowych w państwach, Litwa otrzymała 91 punktów (w 100-punktowej skali), podobnie jak w roku ubiegłym, co oznacza brak poprawy (ale także pogorszenia) sytuacji w zakresie ochrony praw mniejszości. Litwa znalazła się na pozycji wyższej niż Łotwa, a niższej niż Polska i Estonia, które oferują więcej wolności politycznych i obywatelskich mniejszościom narodowym w swoich państwach. Na pozycję Litwy wpłynęły: korupcja, chaos informacyjny w mediach oraz sytuacja społeczno-ekonomiczna mniejszości narodowych. Wyniki raportu uprawniają Litwę do skorzystania z rozwiązań np. Estonii w kwestii strategii integracyjnej wobec mniejszości.

4. Wpływ Rosji

Od momentu odzyskania niepodległości Litwa pozostaje w asymetrycznych relacjach z Rosją, które D. Jakniūnaitė określa jako *cold stability*³⁰. Poczucie niepewności i obawy, spowodowane stanowiskiem Rosji, oceniane są jako poważne, tym bardziej że Rosja ma duże możliwości, jeśli chodzi o efektywność działań propagandowych wymierzonych przeciwko Litwie. Jak wynika z badań instytucji Baltijos tyrimai, przeprowadzonych wśród mniejszości narodowych na Litwie, a dotyczących znajomości języków, niezależnie od tożsamości kulturowej aż 88% przedstawicieli wszystkich mniejszości narodowych pisze, czyta i biegle mówi po rosyjsku³¹. Mniejszość rosyjskojęzyczna dobrze adaptuje się w środowisku litewskim i wykazuje chęć nauki języka państwowego. Szczególnie istotny jest chaos informacyjny, jednak wśród instrumentów oddziaływania Rosji na Litwę można wyróżnić także wpływy: organizacyjny, dyplomatyczny, ideologiczny, prawny, ekonomiczny i finansowy³². W związku z tym wielu ekspertów podkreśla, że

29 <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/lithuania>; *Polska wyprzedza Litwę pod względem wolności obywatelskich*, <http://zw.lt/litwa/polska-wyprzedza-litwe-pod-wzglem-wolnosci-obywatelskich/> [16.06.2016].

30 D. Jakniūnaitė, *A small state in the asymmetrical bilateral relations: Lithuania in Lithuanian-Russian relations since 2004*, „Baltic Journal of Political Science”, 2015, no. 4, s. 70-93.

31 *Wśród mniejszości narodowych na Litwie króluje rosyjski*, <http://www.wilnoteka.lt/pl/artykul/wspod-mniejszosci-narodowych-na-litwie-kroluje-rosyjski> [2.06.2016].

32 A. Kuczyńska-Zonik, *Russia's soft power in the Baltic States*, „Medzinárodné vzťahy. Journal of International Relations”, 2016, vol. XIV, issue 1, s. 36-57.

Litwa znajduje się w stanie „wojny hybrydowej” z Rosją, a mniejszości narodowe traktowane są przez Rosję jako instrument gry politycznej³³.

Eksperti litewscy oceniają, że „ukraiński” scenariusz dla Litwy nie jest prawdopodobny³⁴. Mimo to warto zaznaczyć, że Litwa graniczy z obwodem kaliningradzkim, w którym zwiększono w ostatnim czasie aktywność militarną. Chociaż Kaliningrad jest najbardziej zeuropeizowaną częścią Rosji, proces modernizacji i militaryzacji zintensyfikowano zwłaszcza po wojnie z Gruzją (2008) i Ukrainą (2014)³⁵. Dlatego poczucie bezpieczeństwa w regionie oceniane jest przez pryzmat obecności wojsk NATO. Dnia 13.06.2016 r. sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg zapewnił, że do Polski, Litwy, Łotwy i Estonii zostanie wysłany batalion bojowy żołnierzy z krajów NATO³⁶. Poza konfliktem militarnym nie istnieją potencjalne ogniska zapalne. Mało prawdopodobny jest np. scenariusz „Brązowego Żołnierza” w Tallinie³⁷. Interującym przykładem jest również tocząca się obecnie na Litwie debata o pomniki sowieckie – obiekty z Zielonego Mostu (*Žalialis tiltas*) w Wilnie. Żeliwne figury symbolizujące filary idealnego społeczeństwa komunistycznego to alegorie żołnierzy („Na straży pokoju”), robotników („Przemysł i budowa”), kołchoźników („Rolnictwo”) i studentów („Młodzież akademicka”). Stały na Zielonym Moście od 1952 r. Zostały zdemontowane w lipcu 2015 r.

33 P. Maciążek, *Moscow is getting ready for a hybrid war with Lithuania. Is the Polish minority going to be the flashpoint?*, http://www.defence24.com/analysis_moscow-is-getting-ready-for-a-hybrid-war-with-lithuania-is-the-polish-minority-going-to-be-the-flashpoint [18.06.2016].

34 *Dział Wschodni. Litewskie spojrzenie na Wschód*, <http://kulturaenter.pl/article/dzial-wschodni-litewskie-spojrzzenie-na-wschod/> [15.06.2016].

35 V. Saldžiūnas, prezentacja podczas: International conference dedicated to NATO Warsaw Summit and 20th anniversary of Lithuanian Atlantic Treaty Association establishment “Militarization of Kaliningrad and its impact on Baltic Sea Region (BSR) security development”, 9.06.2016, Pałac Wielkich Książąt Litewskich, Wilno, Litwa.

36 J.E. Barnes, *NATO Secretary-General Jens Stoltenberg Welcomes Increase in Military Spending by Europe and Canada*, <http://www.wsj.com/articles/nato-secretary-general-jens-stoltenberg-welcomes-increase-in-military-spending-by-europe-and-canada-1465836063> [15.06.2016].

37 S. Kattago, *Memory, Pluralism and the Agony of Politics*, „Journal of Baltic Studies”, 2010, vol. 41, issue 3, s. 383-394. Warto przypomnieć, że przeciwnikami usunięcia pomnika z centrum stolicy Estonii była mniejszość rosyjskojęzyczna, a jego ostateczne przeniesienie pogorszyło stosunki rosyjsko-estońskie.

Wnioski

Jak stwierdzono w analizie, współczesny dyskurs narodowościowy na Litwie koncentruje się wokół spraw integracji mniejszości etnicznych i narodowych w społeczeństwie litewskim, podniesienia ich kompetencji językowych oraz poprawy ich sytuacji społeczno-ekonomicznej. W związku z tym należy spodziewać się podjęcia starań w kwestii nauki i upowszechniania języka litewskiego, kształtowania postaw obywatelskich i poczucia solidarności, jak również działań informacyjnych zabezpieczających przed negatywnym wpływem ze strony Rosji, wspierania organizacji młodzieżowych, promocji tolerancji oraz przeciwdziałania dyskryminacji na tle etnicznym. Zgodnie z podziałem R.Y. Bourhisa i in.³⁸, współczesną politykę narodowościową Litwy należałoby określić mianem orientacji asymilacyjnej. Państwo pozostawia obywatelom swobodę w zakresie wyboru wartości w sferze prywatnej, jednak od mniejszości oczekuje przyjęcia pewnych kluczowych dla państwa idei i wartości. Zazwyczaj dotyczy to sfery języka i kultury, które stanowią istotę państwa narodowego.

Nie należy spodziewać się efektów działań w krótkim czasie. Na niską efektywność procesów integracyjnych mogą mieć wpływ: 1) aktywność partii politycznych i NGO mniejszości (szczególnie polskich) oraz 2) ingerencje Rosji, co jest przyczyną sporów między władzą a mniejszościami narodowymi. Brak respektowania norm dotyczących mniejszości jest argumentem wykorzystywanym przez Rosję w celu osłabienia międzynarodowej pozycji Litwy. Z jednej strony, w państwach bałtyckich mniejszość rosyjska jest wewnętrznie zróżnicowana pod względem społecznym i ekonomicznym, z drugiej jednak – zauważalne są zmiany w kwestii stopnia jej integracji w środowiskach społecznych państw bałtyckich. Tożsamość ta jest jednak hybrydowa i odróżnia mniejszość rosyjską od narodu tytularnego oraz od Rosjan mieszkających w Rosji³⁹. Mniejszość polska charakteryzuje się natomiast silną świadomością narodową, a to może być przeszkodą w jej szybkiej integracji. Jak pokazuje przykład Estonii, długofalowa polity-

38 R.Y. Bourhis, L.C. Moise, S. Perreault, S. Senecal, *Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach*, „International Journal of Psychology”, 1997, vol. 32, issue 6, s. 369-386.

39 Р.Х. Симонян, *Русскоязычное население в странах Балтии*, „Вестник МГИМО-Университета”, 2010, nr 3, s. 60-79.

ka podniosła poziom świadomości państwowo-narodowej oraz przyczyniła się do wzrostu znajomości języka państwowego.

Strategia integracyjna nie oznacza zmiany punktu widzenia Litwy na sprawę mniejszości narodowych i etnicznych. Należy ją traktować raczej jako konkretyzację lub aktualizację polityki narodowościowej w kontekście współczesnych wyzwań. Aneksja Krymu i wojna na Ukrainie istotnie ograniczyły poziom bezpieczeństwa w regionie, nie wpłynęły jednak istotnie na dyskurs narodowościowy na Litwie.

Nowa strategia integracyjna wobec mniejszości narodowych i etnicznych na Litwie może kształtować relacje bilateralne pomiędzy państwami. Polska od wielu lat domaga się respektowania przez Litwę praw unijnych wobec mniejszości narodowych, tym bardziej że podobne prawa Litwini mają w Polsce zapewnione⁴⁰. Drażliwą kwestią pozostaje więc umiejętność przekonania mniejszości narodowych, że celem strategii integracyjnej nie będzie ich asymilacja, ale to, aby ich prawa etniczne i religijne były respektowane.

Bibliografia

- Andrlik J., *Ethnic and Language Policy of the Republic of Lithuania: Basis and Practice*, 2009, <http://alppi.eu/wp-content/uploads/2009/11/Andrlik.pdf>.
- Barnes J.E., *NATO Secretary-General Jens Stoltenberg Welcomes Increase in Military Spending by Europe and Canada*, <http://www.wsj.com/articles/nato-secretary-general-jens-stoltenberg-welcomes-increase-in-military-spending-by-europe-and-canada-1465836063>.
- Barwiński M., Leśniewska K., *The Comparison of the Contemporary Situation of National Minorities in Poland and Lithuania*, „Geografijos metraštis”, 2013, nr 46, s. 46-61.
- Bourhis R.Y., Moise L.C., Perreault S., Senecal S., *Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach*, „International Journal of Psychology”, 1997, vol. 32, issue 6, s. 369-386.
- Comments by the Government of the Republic of Lithuania on the Third Opinion on Lithuania issued by the Advisory Committee on the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities*,

⁴⁰ Litwini w Polsce należą do mniejszości narodowych, a ich prawa gwarantowane są ustawą z dnia 6 stycznia 2005 r. „O mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym”. Szerzej: M. Barwiński, K. Leśniewska, *The Comparison of the Contemporary Situation of National Minorities in Poland and Lithuania*, „Geografijos metraštis”, 2013, nr 46, s. 46-61.

- <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168009935f>.
- Departament Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa zmarł niech żyje Komisja*, <http://kurierwilenski.lt/2009/09/02/departament-mniejszosci-narodowych-i-wychodzstwa-zmarl-niech-zyje-komisja/>.
- Dlaczego AWPL współpracuje z Rosjanami?*, <http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/dlaczego-awpl-wspolpracuje-z-rosjanami>.
- Dział Wschodni. Litewskie spojrzenie na Wschód*, <http://kulturaenter.pl/article/dzial-wschodni-litewskie-spojrzzenie-na-wschod/>.
- EFHR: Departament ds. Mniejszości Narodowych nie może być instytucją marionetkową*, <http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/efhr-departament-ds-mniejszosci-narodowych-nie-moze-byc-instytucja-marionetkowa/>.
- Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych: Polska wdraża, Litwa nie chce*, <http://l24.lt/pl/sport/item/39105-europejska-karta-jezykow-regionalnych-lub-mniejszosciowych-polska-wdraza-litwa-nie-chce>.
- Jakniūnaitė D., *A small state in the asymmetrical bilateral relations: Lithuania in Lithuanian-Russian relations since 2004*, „Baltic Journal of Political Science”, 2015, no. 4, s. 70-93.
- Kasatkina N., Beresnevičiūtė V., *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania*, w: Y. Bangura (red.), *Ethnic Inequalities and Public Sector Governance*, UNRISD, Palgrave/Macmillan, 2006, s. 31-48.
- Kattago S., *Memory, Pluralism and the Agony of Politics*, „Journal of Baltic Studies”, 2010, vol. 41, issue 3, s. 383-394.
- Komitet Doradczy o stosowaniu Konwencji Ramowej Ochrony Mniejszości Narodowych. Opinia o Litwie*, ACFC/INF/OP/I(2003)008, https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_OP_Lithuania_pl.pdf.
- Kuczyńska-Zonik A., *Russia's soft power in the Baltic States*, „Medzinárodné vzťahy. Journal of International Relations”, 2016, vol. XIV, issue 1, s. 36-57.
- Kuczyńska-Zonik A., *Strategie integracyjne wobec mniejszości narodowych i etnicznych na Litwie, Łotwie, w Estonii i Gruzji [część 1]*, „Komentarze IEŚW”, 2016, nr 5, <http://www.iesw.lublin.pl/komentarze/KIESW-2016-5.pdf>.
- Linkevičius: A unanimous response to aggressive information policy is necessary*, <https://www.urm.lt/default/en/news/linkevicius-a-unanimous-response-to-aggressive-information-policy-is-necessary>.
- Litwa ma coraz mniej mieszkańców*, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,8870170,Litwa_ma_coraz_mniej_mieszkanow.html.
- Maciążek P., *Moscow is getting ready for a hybrid war with Lithuania. Is the Polish minority going to be the flashpoint?*, <http://www.defence24.com/analysis/moscow-is-getting-ready-for-a-hybrid-war-with-lithuania-is-the-polish-minority-going-to-be-the-flashpoint>.
- Matonyte I., *Political reconsideration of the Soviet past: attitudes and actions of the Lithuanian elites*, „Baltic Region”, 2013, no. 3, s. 86-97.

- Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection*, Open Society Institute 2002, <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/overview.pdf>.
- Polska wyprzedza Litwę pod względem wolności obywatelskich*, <http://zw.lt/litwa/polska-wyprzedza-litwe-pod-wzgle-dem-wolnosc-i-obywatelskich>.
- Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2012-2013 (Prawa mniejszości narodowych na Litwie)*, <http://www.efhr.eu/download/Raport%20EFHR%20Przestrzeganie%20Praw%20Cz%20C5%82owieka%20w%20latach%202012-2013.pdf>.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 11 września 2013 r. w sprawie języków europejskich zagrożonych wymarciem oraz różnorodności językowej w Unii Europejskiej*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0350+0+DOC+XML+V0//PL>.
- Saldžiūnas V., prezentacja podczas: International conference dedicated to NATO Warsaw Summit and 20th anniversary of Lithuanian Atlantic Treaty Association establishment “Militarization of Kaliningrad and its impact on Baltic Sea Region (BSR) security development”, 9.06.2016, Pałac Wielkich Książąt Litewskich, Wilno, Litwa.
- Trzecia opinia Rady Europy na temat wprowadzenia Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*, <http://www.efhr.eu/2015/01/12/trzecia-opinia-rady-europy-na-temat-wprowadzenia-konwencji-ramowej-o-ochronie-mniejszosci-narodowych>.
- Vasilevich H., *Lithuania's minority – related legislation: Is there a legal vacuum?*, ECMI Working Paper, 2013, no. 70.
- Wśród mniejszości narodowych na Litwie króluje rosyjski*, <http://www.wilnoteka.lt/pl/artukul/wsrod-mniejszosci-narodowych-na-litwie-kroluje-rosyjski>.
- Zverko N., *Tylko 7 proc. Litwinów uważa, że mniejszości narodowe są dyskryminowane na Litwie*, <http://pl.delfi.lt/aktualia/litwa/tylko-7-proc-litwinow-uwaza-ze-mniejszosci-narodowe-sa-dyskryminowane-na-litwie.d?id=63462932>.
- Симонян Р.Х., *Русскоязычное население в странах Балтии*, „Вестник МГИМО-Университета”, 2010, nr 3, s. 60-79.
- http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-states/-/conventions/treaty/country/LIT/RATIFIED?p_auth=udfAbXX9
- http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/tautassk_11/tautassk_11__tsk2011_provizor/TSK11-03.px/table/tableViewLayout1/?rxid=c8c8aodd-6a8e-4e89-add7-718c9998db99
- <http://ecmcaucasus.org/upload/stats/Census%202002.pdf>
- <http://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/lithuania>
- <http://indicators.ohchr.org/>
- <http://kurierwilenski.lt/2013/01/14/co-z-podwojnym-obywatelstwem/>

<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/aiskinsis-ar-tautinems-mazumoms-geralietuvoje/205626>

<http://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=3269db7c-cab7-4775-a39b-7e6c7ec8586a>

<http://sc.bns.lt/view/item.php?id=198260>

<http://statistics.bookdesign.lt/>

<http://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/TMD%20SVP%202016-2018-patvirtintas.pdf>

<http://www.stat.ee/34267>